

PASI OCKENSTRÖM

Itämerensuomalaisten ja saamelaisten esivanhemmista Tacituksen *Germaniassa*

1 Johdanto

Tässä artikkelissa analysoin Tacituksen (55–117 jaa.) *Germania*-teoksessa (98 jaa.) mainittujen kansojen maantieteellistä ja etnistä asemaa siltä osin kuin ne koskevat suomalaisia ja saamelaisia¹. Koska tutkimus on edetessään tuonut esille ennen tuntemattomia tai hyödyntämättömiä yksityiskohtia myös Suomen asutuskehityksestä antiikin aikana, on *Germania*akin syytä tarkastella uudessa valossa. Siinä mainitut *fennit* (Tacitus 98 jaa., 46; Pekkanen 2018, 61, 92–93, 149–155) tulkittiin alun perin suomalaisten esivanhemiksi nimikytökseen takia, mutta sittemmin suomalaisten kulttuurisen ja taloudellisen kehitystason katsottiin poikenneen oleellisesti Tacituksen kuvauksesta (Huurre 1995, 155–156). Koska ajatus näyttää olevan, että *fennit* liittyvät Suomeen, pidetäänkin *fennejä* ”lappalaisina” (Pekkanen 1983, 4; Huurre 1995, 155–156). Tämä käsitys on vakiintunut jo 1700-luvulta lähtien eikä muita vaihtoehtoja enää pidetä Suomessa varteenotettavina (Huurre 1995, 156; Kannisto 1997, 25, 105; Grünthal 1997, 42–45; Milan 2001, 101–103; Pekkanen 2018).

Tacituksen *fenni*-kuvauksen sopivuutta yhteen saamelaisten ja suomalaisten esipolvien elinolosuhteiden kanssa voi kuitenkin epäillä monestakin syystä, joita käyn tässä artikkelissa läpi. Tarkastelin samoja teemoja jo kirjassani *Fenni vai ei – Suomalaisten ja saamelaisten identiteetin taustoja* (2010), mutta tulkinnat suomalais-ugrialaisten roolista *Germaniassa* voi haastaa perustellummin lisääntyneen tiedon valossa.

1 Käytän nimityksiä *suomalainen* ja *saamelainen* pelkistetysti ja puhun artikkelissa vain näiden kansojen esivanhemmista. Sanaa *lappalainen* en käytä. Se lienee ollut ennen yleisnimitys sekä Lapin asukkaista että muinaisista Sisä-Suomen asukkaista etelässäkin (Huurre 1995, 153–154). Viimeksi mainitut olivat tietävästi saamenkielisiä. Monissa muissa yhteyksissä ”lappalaiset” on samaistettu saamelaisiin tai nimityksiä käytetään ehkä historiallisista syistä rinnakkain.

Menetelmäni on sovittaa yhteen Tacituksen teksti ja todennäköiset alueelliset asutusolosuhteet niin, että syntyy mahdollisimman yhtenäinen kuvaus Itämeren itärantojen kansojen lisäksi fennien asemasta. Sovellan metodologiaa, jolla väistämättä niukoista lähtötiedoista huolimatta voidaan päästä hyväksyttävään ratkaisuun. Menetelmänä on *abduktio*, jossa lähtöolettan tueksi etsitään tosiasioita, usein pieniä yksityiskohtia, joilla parhaassa tapauksessa ongelman voi selittää (Paavola 2007, 104–116).

Toteutan tutkimuksen kirjallisuudentutkimuksena, jossa analysoin (esittelen, arvioin ja argumentoin) *Germanian* tekstiä suhteessa uuteen arkeologiseen ja kielitieteelliseen tietoon, jota edustaa arkeologian professori Valter Langin kirja *Homo fennicus – Itämerensuomalaisten etnohistoria* (2020). Analyysin toisena keskeisenä lähde- ja vertailumateriaalina on Tuomo Pekkasen käännös ja selitykset *Tacitus Germania* (2018). Laajempaa taustaa selvittäessäni tukeudun lisäksi muun muassa Riho Grünthalin (1997), J. B. Rivesin (1999) ja Alf Önnersforsin (2005) tutkimuksiin sekä aikaisempiin Eduard Wolffin (1915), Wilhelm Reebin (1930), Edwin Linkomiehen (1952) ja Walter Franzmeierin (1968) kommentteihin. Heidän johtopäätöksensä pohjustavat artikkelini päätelmiä ja oikeellisuutta koskien sithoneja, fennejä, helluseja ja oksioneja (*Germ.* 45, 46). Näiden kansojen olemusten ja asuinsijojen selittäminen on keskeistä arvioitaessa suomalaisten ja saamelaisten esivanhempien osuutta *Germaniassa*.

Huomioin aikaisemmat tutkimukset ja vertaan Tacituksen tekstin luomaa kuvaa niihin etnisiin ja asutushistoriallisiin oloihin, joiden voimme olettaa todennäköisesti vallinneen Itämeren alueella ja sen lähiympäristössä. Langin kirja itämerensuomen- ja saamenkielisen asutuksen leviämisestä tuo konkreettista pohjaa (Grünthal 2018, 48–50) tulkita Itämeren alueen olosuhteita suhteessa *Germaniaan*. Lang valaisee monitieteisiin löydöksiin perustuen suomalais-ugrilaisen kieliperheen ja väestön siirtymistä nykyisille asuinseuduille. Yhdistämällä Langin tuloksia saamelaisten esihistoriaan (Aikio 2012, 63–118) ja muuhun tietoon voidaan hahmotella etenkin itämerensuomalaisten ja osin myös saamelaisten esivanhempien kielellis-kulttuurinen konteksti ja asuinseudut ajallisesti molemmin puolin ajanlaskun alkua ja alueellisesti Itämeren piirissä paremmin kuin vielä muutama vuosi sitten.

Maantieteelliset puitteet ovat tulkinnassa keskeisiä, sillä Tacitus mainitsee kohteita, jotka voi tunnistaa: keskeisimpinä ”valtameri” Pohjanmereltä Itämerelle, sen ”mittaamattoman suuret saaret” (oletettavasti Suomen niemi ja Skandinavia) päättyen ”maanpiiriin”, jonka jälkeen alkaa ”*mare pigrum*, jähmeä [pohjoinen] meri”. Tekstistä voi päätellä, että Tacitus puhuu Itämeren alueesta kokonaisuutena (*Germ.* 1, 45; Huurre 1995, 155). Hän kutsuu Itämerta *Sveebiläismereksi* (*mare Suebicum*). Sveebien alueen käsittely alkaa kappaleessa 38 sanoilla: ”Nyt on puhuttava sveebeistä” ja loppuu kappaleen 46 alussa sanoilla: ”Tässä on Sveebian raja”. Tästä seuraa loogisesti, että Tacitus katsoo Itämeren alueen yhteydessä mainittujen kansojen kuuluvan sveebeihin ja myös germaaneihin.

Vaikka Tacitus ei tehnyt omia tutkimuksia paikan päällä, hänen tietojaan Itämeren seudulta voidaan pitää uskottavina. On todennäköistä, että tietolähteet olivat ensisijaisesti balttikauppiaita Baltian kauppapaikoilla, joista oli olemassa kirjallista tietoa Roomassa

asti muun muassa Plinius vanhemman (23–79 jaa.) kertomana (Linkomies 1946, 190; Huurre 1995, 117, 155). Tieto oli peräisin asutus-, pyynti- ja kauppayhteyksistä Puolasta ja eteläisestä Baltiasta koko Itämeren alueelle. Rivesin (1999) mukaan tiedot Rooman pohjoispuolisesta Euroopasta alkoivat lisääntyä ensimmäisellä vuosisadalla, nähdäkseni *Pax Romanan* (27 eaa. – 180 jaa.) myötävaikutuksella kasvaneen kaupan seurauksena. Kauppayhteyksien merkityksestä tiedon kululle on esimerkkinä Klaudios Ptolemaioksen (n. 85 – n. 165 jaa.) karttojen laajat kauppareittien ja -paikkojen nimiluettelot koordinaatteineen (Rives 1999, 40–41, 59–60). Kaupan kasvu ensimmäiseltä vuosisadalta jaa. lähtien näkyi roomalaisten rahojen ja tuontitavaroiden lisääntymisenä Itämeren alueella, etenkin eteläisessä Baltiassa (Gimbutas 1963, 109–215, 123–124; Nowakowski 1996, 65–80).

Pohjoisemman Itämeren itämerensuomalaisena asuttajina oli Langin mukaan itämerensuomalainen väestö ja saamea puhuvat Suomen sisämaassa. *Germanian* tekstin perusteella fennejä ei voida sijoittaa samoille alueille. Oletus siitä näyttää olevan tiedollisesti puutteellinen ja apuoletuksien varassa. Fenni-mielikuvan projisointi saamelaisien esivanhempiin on kyseenalaista, koska todennettavia saamelaisia koskevia kuvauksia (esim. Jord. *Get*, 18–21) esitettiin vasta 500-luvulta lähtien. Lähdekritiikin kannalta onkin ongelma, että 100-luvun fenni-saamelaisoletus nojaa vasta 500–1500-lukujen kuvauksiin. Monet niistä jäljittelevät Tacituksen fenni-tekstiä (Huurre 1995, 157; Pekkanen 2018, 151–155), mutta tosiasiallinen yhteys fenneihin ei näytä olevan osoitettavissa. 500-luvun ja sitä myöhempiä fenni-kuvauksia ei voida pitää todisteina siitä, että fennit olivat saamelaisien esivanhempia tai liittyivät Suomeen.

Langin tutkimus on sovelias arvioitaessa Suomen alueen asutusta. Hän vastaa erityisesti ”kysymykseen itämerensuomalaisien kielten ja väestön varhaisesta alkuperästä ja kehityksestä” (Grünthal 2018, 50). Grünthal on arvioinut Langin kirjaa kielitieteen ja arkeologian pohjalta ja pitää sitä objektiivisena, jopa käänteentekeväenä. Langin tutkimuksen perusteella voidaan muun muassa sanoa, että Suomen kielelliseen kehittymiseen ja väestölliseen rakenteeseen ovat vaikuttaneet eriaikaiset väestöjen ja kielten siirtymiset. Nämä prosessit olivat käynnissä Tacituksenkin aikaan, mikä on oleellista huomioida hänen esittelemiään kansoja tarkasteltaessa.

2 Langin itämerensuomalaisesta asutuksesta

Langin tavoitteena on analysoida arkeologian, kielihistorian ja genetiikan valossa itämerensuomalaisen yhtenäiskulttuurin ja kielen muodostumista, niiden kehittymistä ja myöhempää haarautumista erillisiksi itämerensuomalaisiksi kieliksi, kansoiksi ja kulttuureiksi” (Lang 2020, 16). Huomioin tässä artikkelissa Langin laajan ja perusteellisen tutkimuksen niiltä osin, kuin sillä on yhteyksiä Tacituksen aikaan ja *Germania*-teokseen.

Langin mukaan Länsi-Uralin väestön siirtymistä länteen tapahtui kahta kautta. Pohjoista reittiä tuli muun muassa sittemmin saamea puhuvia. Eteläreittiä tuli itämerensuomen käyttäjiä. He siirtyivät länttä kohti hitaasti baltoslaavilaisen asutuksen läheisyydessä, pääosin sen pohjoispuolella. Kontaktit olivat moninaiset ja pitkäaikaiset, joten

itämerensuomalaiset saivat pysyviä kielellisiä, kulttuurisia ja geneettisiä vaikutteita. Väestö omaksui myös taloudellisen toimeentulon tavan, joka perustui karjan kasvatukseen ja ohessa harjoitettuun maanviljelyyn, kalastukseen ja metsästykseen (Lang 2020, 260–263). Baltoslaavilaisasutus ulottui pohjoisosiltaan Koillis-Latviasta Oka-joelle, ja kun väestö jakautui myöhemmin neljään osaan, pohjoisin osa sulautui itämerensuomalaisiin (Lang 2020, 260–261). Tätä väestöä kertyi Väinäjoen alueelle ja siirtyi sittemmin kohti pohjoista. Baltit muodostivat puskurin etelään päin (Gimbutas 1963, 110).

Siirtyminen idästä tapahtui kahtena aaltona 1000 eaa. – 1000 jaa. välillä. ”Ensimmäinen tuleminen johti Itämeren rannoille, ja toinen heitti hajalleen myöhemmille itämerensuomalaisille poluille. [– –] Tuon ajan kuluessa Itämeren maat itämerensuomalaistui-
vat, syrjäyttivät tai sulauttivat itseensä täällä aikaisemmin eläneet muunkieliset yhteisöt” (Lang 2020, 284–285). Itämerensuomalainen kulttuurialue oli leviämässä eräänlaisena toisena tulemisena ajanlaskun alun jälkeisenä aikana, jolloin Tacitus sai tietoja *Germaniaa* varten Itämerenkin alueelta. Suomen asutuksessa tapahtui tuolloin oleellisia muutoksia, kun Viron alueelta muutettiin aktiivisesti muun muassa Lounais-Suomeen. Muutto tapahtui ainakin Pohjois-Virosta, jossa pienellä alueella oli kehittynyt itämerensuomen uusi muoto. Sen ”oleellisena” osatekijänä oli germaanivaikutus, jota esiintyi Lounais-Suomessakin (Lang 2020, 269, 271–273, 276–282).

Muutto Suomen alueelle saattoi käsittääkseni tapahtua myös Länsi-Virosta ja saarilta, jossa kielellinen ja kulttuurinen kehitys oli Langin mukaan samansuuntaista Pohjois-Viron kanssa, ”jopa intensiivisempää”. Kehitys kuitenkin keskeytyi yhtäkkisesti ”ajanlaskun alun paikkeilla [– –]: muinaisjäännökset katoavat arkeologian näkökentästä moneksi sadaksi vuodeksi” (Lang 2020, 277–278). Luonnollinen syy tähän lienee väestön huomattava väheneminen, nähtävästi pois muutto esimerkiksi Lounais-Suomeen. Mahdollisesti läntisen Viron intensiivinen kehitys heijasti väestön muutos- ja muuttohaluja, jotka realisoituivat. Keskeistä *Germanian* tulkinnan kannalta on kuitenkin se, että Lounais-Suomessa asusti jo aiemminkin alkuperältään samaa väestöä kuin Virossa (Lang 2020, 269, 275–282).

3 Nykyisen *Germania*-tulkinnan herättämiä kysymyksiä

Nykyisen tulkinnan teoreettinen perusta on siinä ajatuksessa, että Tacitus puhui fenneistä tarkoittaen Suomen alueen väestöä, joko suomalaisten tai saamelaisten esivanhempia. Tulkinnan historiaperusteinen syy on se, että Suomesta käytetään nimeä *Finland*. Keskeiset väittämät Suomessa nykyään sovellettavassa tulkinnassa ovat fennien saamelaisuus ja hellusien ja oksionien suomalaisuus. Väitteet herättävät kysymyksiä.

Kun Tacitus kuvaa Sveebiläismeren kansoja svioneja², aesteja ja sithoneja, svionit voidaan sijoittaa Skandinaviaan ja aestit Baltiaan (*Germ.* 44–45). Koska sithonit mainitaan

2 Käytän suomalaisten kääntäjien omaksumaa kirjoitusasua *svioni*. Tacitus ja mm. saksalaiset ja englantilaiset tutkijat käyttävät muotoa *suioni*.

svionien ja aestien yhteydessä, voiko heitä pitää Manner-Euroopan heimoina, kuten tulkinnassa tehdään (Pekkanen 1968, 59–76, 83, 163; Pekkanen 2018, 146–149)? Manner-Euroopan heimoista venethit, peukinit ja fennit mainitaan maantieteellisesti toisiinsa yhteydessä olevana kolmikkona (*Germ.* 46). Vaikka venethit sijoitetaan Puolan itä- ja peukinit kaakkoisosiin, miksi fennit katsotaan kuitenkin saamelaisiksi?

Tacitus kuvaa helluseita ja oksioneja tarunomaisina. Vaikka heitä on pidetty kuviteluinakin (Linkomies 1976, 85, 88; Pekkanen 1983, 53), heidät voi nähdä myös oleellisena osana *Germaniaa*. Kun saamelaiset katsottiin fenneiksi, tieto helluseista ja oksioneista tarjosi mahdollisuuden, tosin apuoleustusten saattamana, palauttaa suomalaiset osaksi kokonaisuutta ”hirvi- ja karhuklaaneina”. Hellusit ja oksionit, joilla Tacituksen mukaan ”sanotaan olevan ihmisen kasvot ja piirteet mutta villieläimen ruumis ja raajat”, nimettiin tulkinnaissa eläinhahmojen perusteella. (Pekkanen 1983, 55; Pekkanen 2018, 156.) Tulkinta ei ole kuitenkaan vakuuttava (Rives 1999, 328), mutta miksi se on omaksuttu kuin tosiasiana? Eläinperuste nimeämisessä ei ole ainoa mahdollinen. Vaihtoehtona on muun muassa sijainti.

Keskeinen kysymys Langin tutkimuksen perusteella on lisäksi se, miksi Tacituksella olisivat esillä vain Sisä-Suomen väestöt, oletetut fennit ja heidän naapurinsa hellusit ja oksionit, ”ensimmäiset tunnetut suomalaiset” (Pekkanen 2018, 146, 150–156) mutta ei Suomen rannikkojen väestö. Tätäkin kysymystä on pohdittu (Huurre 1995, 156). Kyseessä ovat nähdäkseni epävarmat tulkinnat, joilla fennit selitetään saamelaisiksi ja helluseille ja oksioneille suomalaisina luodaan kansatieteellisesti perusteltu tausta ja paikka historiassa. Esitän artikkelissani Langin tutkimukseen nojaten tulkinnan, jossa Tacituksen kerronta on yhteensopivampi todennäköisen asiantilan kanssa ottaen huomioon myös fennien aseman.

4 *Tacituksen tekstin taustatekijöitä*

Perusongelmana eri tutkijoiden kohdalla on yhtäältä Tacituksen tekstin pitäminen vaikeatulkintaisena (Rives 1999, 321, 326–327, 328) ja toisaalta tulkintojen yksioikoisuus esimerkiksi, kun fennit määritellään Suomeen liittyviksi (Pekkanen 2018, 150–156; Önnnerfors 2005, 58, 102, 113). Nähdäkseni ongelmat voidaan välttää palauttamalla arvio vallinneesta tilanteesta realistiselle tasolle etenkin Langin tutkimuksen nojalla. Sen mukaan Itämeren alueella asui itämerensuomalaisia yhteisöjä. Niistä saattoi mennä tietoa Roomaan asti. Kun lähtökohtana on, että Tacitus teki vakavasti otettavan aikalaisraportin germaaneista sotilaiden, virkamiesten ja kauppiaiden toimittamien tietojen pohjalta (Linkomies 1946, 190; Rives 1999, 41, 327; Pekkanen 2018, 8, 14, 145, 147), Itämeren aluetta koskevat tiedot voidaan katsoa luotettaviksi.

Tacitus käytti myös aikaisempaa tietoa, mutta hänen sanomaansa on tulkittava kurinalaisesti aikaistiedon näkökulmasta, sillä muunlainen lähtökohta kyseenalaistaa koko *Germanian* luotettavuuden. Tacitus ilmaisee useissa kohdin, että asiasta ei ole tarpeeksi tietoa. Kääntäen voidaan siis katsoa, että ne asiat, joista näin ei huomauteta, ovat

luotettavasti tiedossa ja kerrottu rehellisesti. Toisin sanoen Tacituksen mainitsemille väestönimille ja asioille oli todennäköisesti olemassa vastine todellisuudessa.

Tekstiä analysoitaessa on myös otettava huomioon Tacituksen tyyli, epäsymmetrisyys. Hänen ilmaisunsa ovat lyhyitä ja elliptisiä (Oksala 1998, 161). Epäsymmetrisyys ilmenee niin, että keskeistä on myös se, mitä hän ei sano mutta mikä voidaan tulkita muun tiedon perusteella. Hän ilmaisee tämän periaatteen selvästi *Germanian* kohdassa 27: ”Nyt käyn selostamaan eri heimojen yhteiskuntaoloja ja tapoja, sikäli kuin ne ovat poikkeavia, [...]”. Selostettuihin asioihin ja tapoihin kuuluvat muun muassa tapa toimia, sotilaallinen valmius, hallintomalli, etninen tausta, taloudellinen toimeentulo ja kieli. Tekstiä analysoitaessa on keskeistä näiden seikkojen esiin ottamisen lisäksi pitää mielessä, mitkä seikat erityisesti sitovat mainitut heimoryhmät yhteen.

Tacituksen aikana vallitsi kulttuurinen suuntaus *Roman hopeakausi* (14–120 jaa.), jolloin arvostettiin kreikkalaista kulttuuria ja kirjoitustraditiota. Tacituskin tunsi mitä ilmeisimmin kreikkalaisten historioitsijoiden teoksia ja saattoi ottaa niistä temaattisia aineksia ja tiettyjä perustietoja. Edeltävien tekstien käyttö omassa esityksessä seurasi ensyklopedistisesta traditiosta, jonka mukaan uuden aineiston luomiseen voidaan soveltaa entistäkin tietoa. Tacituskin käytti todennäköisesti myös sittemmin kadonneita teoksia (Rives 1999, 35–41, 58–59; Pekkanen 2018, 8) mutta päivittäen ja täydentäen etnografista ja maantieteellistä tietoa.

Tacitus oli myös kantaa ottava, mikä heijastuu hänen teoksissaan. Taustalla oli se, että hän oli valtion virkamies ja tunsi liiankin hyvin keisareiden yksin- ja mielivallan erityisesti edesmenneen Domitianuksen (51–96 jaa.) kohdalla. Kokemukset vaikuttivat hänen yhteiskunnalliseen kritiikkiinsä, joka pyrki tuomaan esiin vaihtoehtoisia tapoja hallita ja elää. Tacitukseen vaikutti Senecan (4 eaa. – 65 jaa.) kirjallinen tuotanto ja luonnonmukaisen elämän ihailu (Rives 1999, 327) mutta myös tämän kohtalo tyrannian uhrina. Toinen vaikuttaja oli puhuja ja filosofi Dion Khrystostomos (n. 40–120 jaa.), joka oli niin ikään tyrannian uhri, sillä hän joutui karkotetuksi Domitianuksen kuolemaan saakka. Dion oli kiinnostunut sosiaalisista ja eettisistä kysymyksistä ja ihaili Senecan tavoin luonnonmukaista elämää. Dion kuvasi muun muassa euboijalaista luonnonoloissa elävää metsästäjäperhettä (Irmscher–Zimmermann 1969, 134).

Kritisoidessaan aiheellisesti roomalaista yhteiskuntaa, ei vain tyranniaa, Tacitus näki erot roomalaisen ja luonnonmukaisen elämäntavan välillä. Tämä tulee esille myös fennikuvauksessa. Marshall Sahlins (1972, 1–39) on selvittänyt luonnonmukaisen elämän todellisuutta 1900-luvulla. Käytännön yhtäläisyydet aikaerosta huolimatta ovat selkeitä. Sahlinsin mukaan luonnonmukainen yhteisö saa tarpeensa tyydytettyä vähälläkin työllä, ja koska ei ole ylimääräisiä tarpeita, ei ”heidän tarvitse mitään toivoa”, kuten Tacitus asian fennien kohdalla ilmaisi. Rooma oli kulutusyhteiskunta, jossa omistaminen, orjatyövoima, kauppa, kotieläimet ja erilaiset instituutiot ja jumalat olivat keskeisiä. Ihmisillä oli veloitteensa, tarpeensa ja ”huoli omaisuudesta”.

Fenneillä ei ollut omaisuutta eikä tuotantoa, vain ”luukärkiset nuolet”. Kulttuuri ja talous toimivat luonnon ehdoilla kuten nykyajankin luonnonmukaisissa yhteisöissä. Luonnonmukaiset yhteisöt elävät riippumattomasti, päin vastoin kuin esimerkiksi

roomalaiset, sillä kulutusyhteiskunnissa ihmisten välillä vallitsee materiaallinen ja institutionaalinen vuorovaikutusten verkosto ja riippuvuus. Fennit elivät luonnosta, tyydyttäen keräämällä ja metsästäväällä vähäiset tarpeensa päivä kerrallaan, ”onnellisina, rauhassa jumalilta ja ihmisiltä” (*Germ.* 46). Luonnonmukaisuuden ihailustaan huolimatta Tacitus ei näytä kuitenkaan ihannoivan ”ihmeen viljejä ja viheliäisen köyhiä” fennejä.

Onko kuitenkin mahdollista, että fennit eivät olisi olleet todella olemassa, vaan Tacitus olisi tekaissut kansan voidakseen kritisoida Roomaa? Rivesin (1999) mukaan Tacitus ei kuvannut germaaneja sellaisina kuin he olivat, vaan käytti heitä ”sosiaalisten, moraalisten ja poliittisten aiheiden tarkasteluun”. Fennejä ei voi edes tunnistaa, koska kuvaus on ”epätarkka ja tarkoitushakuinen”. Tämä siitäkkin huolimatta, että *fenni*-nimitys viittaa ilmeiseen germaaniyhteyteen (Rives 1999, 327). ”Kyseessä on germaanisissa kielissä suhteellisen laajalti tunnettu sana: [esimerkiksi] mnorj., isl., ta., eng.: fen=suo, [...] mys. fenni=suo [...]” (Grünthal 1997, 47; Duden 2000, 236).

Rives näyttää problematisoivan asioita tarkoituksella, mutta ei kiistä *Germanian* historiallista arvoa. Fenni-kuvaus voi olla realistinen, sillä Kaakkois-Baltiassa (ja Keski-Euroopassa) asui kuvaukseen sopivaa luonnonvaraista väestöä (myöhemminkin), josta Tacitus oli voinut saada tietoa (Jord. *Get.* 35; Rives 1999, 64, 327). Tätä käsitystä tukevat hänen luonnehdintansa Germaniasta: ”Vaikka yksityiskohdissa onkin melkoisia eroja, maa on yleensä hirvittävän metsäinen ja inhottavan suoperäinen”. Lisäksi ”[t]iedetään hyvin, etteivät germaanikansat asu kaupungeissa [...]. He elävät hajallaan eri puolilla sen mukaan, miten jokin lähde, tasanko tai metsikkö heitä miellyttää” (*Germ.* 5, 16).

Fenni-teksti on uskottava kuvaus syrjäseudulla elävistä ihmisistä ja alkukantaisesta elämästä, joka on samankaltaista riippumatta ajankohdasta ja paikasta, kuten Sahlinsin (1972) havainnot osoittavat. Tulkinta siitä, että Tacitus sovelsi tarkoitushakuisesti pääosin vain ”etnografista ja stereotyyppistä” traditiota ei ole uskottava. ”Selvää poliittista tai muutakaan tendenssiä ei *Germaniassa* ole yksiselitteisesti osoitettavissa. [*Germaniaa* on pidettävä] maantieteelliskansatieteellisenä tutkielmana germaaneista” (Pekkanen 2018, 14). Tacituksella ei ollut syytä kritisoida esimerkiksi tuoretta keisaria Trajanusta, ”Parasta keisaria”, (53–117 jaa., keisarina 98–117 jaa.). Syynä lienee ollut se, että Tacituksella oli ilmeisen läheinen suhde häneen. He olivat ikätovereita ja etenivät omilla virkaurillaan (*cursus honorum*) muutaman vuoden välein. On mahdollista, että Tacitus sai germaaneja koskevia tietoja Trajanukseltakin, joka palveli Ylä-Germanian provinssissa. Tacituksen kritiikki kohdistui enemmänkin Rooman yhteiskuntaan. Esimerkiksi roomalaisilta puuttui germaanien nauttima vapaus, joka vielä korostui fennien yhteydessä. Erojen esiintuominen on tyyppillistä *Germaniassa*, mutta vaikka se sisältänee peiteltyä kritiikkiäkin, kerronta perustuu asiatietoihin.

5 Tacituksen tekstin analyysiä

Tacitus etenee kerronnassaan pohjois-itäsuunnassa Germanian alueella muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Lisäksi hän puhuu heimoista ryhminä, jotka ovat maantieteellisesti yhteydessä toisiinsa. Tarkastelen tekstiä pääosin niiden heimojen osalta, jotka ovat kiinnostavia suomalaisesta ja saamelaisesta näkökulmasta. Näistä Tacitus kertoo kappaleissa 41–46. Kappalejako ja numerointi eivät ole Tacituksen tekemiä vaan myöhempi mutta yleisesti hyväksytty tapa käsitellä *Germaniaa*.

Tacituksen käyttämät kansojen nimet ovat yhtäältä vakiintuneita ja toisaalta uusia (*Germ.* 2). Nimiä ei voi yhdistää suoraan nykyisiin nimiin ja kansoihin. Esimerkiksi *fenni*-nimi viittaa germaaniseen yhteyteen, ei suomalais-ugrilaiseen. Nimien käyttäminen *Germanian* suoraan tulkintaan on ongelmallista, koska ei ole varmuutta esimerkiksi siitä, mitä aiempien historioitsijoiden esittämiä nimiä Tacitus käytti. Väestöön kohdistuvien viittausten tulkinta vain jonkin läheisesti muistuttavan nimen perusteella ei ole luotettavaa. Käyttämäni nykyisten valtioiden nimet ovat vain paikannusta varten.

Tacitus aloittaa *Germanian* rajojen esittelyllä: ”Germanian kokonaisuudessaan erottavat Galliasta, Raetiasta ja Pannoniasta Rein ja Tonava, sarmaattien ja daakkien maista keskinäinen pelko tai vuoret. Muualta sitä ympäröi valtameri, joka syleilee laajoja lahtia ja suunnattoman suuria saaria [...]” (*Germ.* 1)³. Tekstin mukaan pohjoinen valtameri saarineen oli rajana ja idässä sarmaattien ja daakkien maat. Koska Tacituksen kuvaamat sarmaatit olivat elintapansa vuoksi arojen asukkaita, he eivät voineet tulla heille vaikeakulkuisille vesistöalueille. Lisäksi Tacitus oli tietoinen kreikkalaisten idän suunnalla tekemistä tutkimuksista eikä siksi liitä Germaniaa itäisimpää osaa Nyky-Euroopasta. Koska Germania alueena oli tiedostettu Roomassa jo ennen Tacituksenkin aikaa (Rives 1999, 40–41), voidaan luottaa siihen, että hän oli tietoinen, millä perusteella Germania määriteltiin.

Kappaleessa 41 Tacitus ilmoittaa selkeästi siirtymissuunnan poikkeamasta, kun hän suuntautuu Nyky-Tanskan alueelta ”Germanian syrjäseuduilta” Tonavalle, Rooman rajoille. Sieltä hän etenee totutun mallin mukaisesti koilliseen vuorten yli Puolan alueelle, jossa vastaan tulevat useat ”laajalle levittäytyneet” luugien heimot. Heidän takanaan asuvat gothonit ja edelleen, ”valtameren [Itämeren] rannalla” ruugit ja lemovit. Kolme viimeksi mainittua muodostavat maantieteellisesti, hallinnollisesti ja sotavarustuksiltaan yhtenäisen ryhmän tunnusmerkeinään ”pyöreä kilpi, lyhyt miekka ja kuuliaisuus kuninkaitaan kohtaan”. [...] ”kuitenkin niin, että vapaus vielä säilyy” (*Germ.* 41–44).

Vaikka edellisten kanssa samassa kappaleessa 44 tuleekin selostus jo svioneista, on huomioitava heidän merkittävät eronsa edellä mainittuihin nähden. Svionien ”yhteiskunnat” sijaitsivat ”itse valtameressä”. Heillä oli ”mies- ja asevoimaa” ja meriympäristön vuoksi ”vahvat laivastot”. Hallintomalli oli ”yksinvaltius”, jonka takaamiseksi aseenkanto ei ollut luvallista päinvastoin kuin mantereen germaaneilla. Eroksi voi katsoa myös selvityksen

3 Monikossa oleva ilmaisu viitanee Skandinavian ja Suomen niemiin.

yksityiskohtaisuuden ja laajuuden, mikä kertoo hyvistä tietokanavista. Lisätodisteena svionien yhteiskuntien sijainnista mittaamattoman suurella oletetulla saarella (Skandinavia pitkälle pohjoiseen) on maininta, että ”svionien takana on toinen meri, jähmeä ja lähes liikkumaton, [*mare pigrum*,] joka ympäröi ja rajoittaa maanpiiriä,” [...] (*Germ.* 45).

Kappaleessa 45 Tacitus ilmoittaa siirtyvänsä ”Sveebiläismeren oikealle rannalle” eli palaavansa saarelta mantereelle Itämeren meripihkarannikolle, jossa asuvat aestien heimot. Heillä on ”sveebien tavat ja ulkonäkö: kieli on lähempänä Britannian kieltä”. Aestit keräsivät meripihkaa, jota he myivät muun muassa roomalaisille. Vaikka sitä on löydetty muualtakin Itämeren alueelta, voi sen esiintymistäajuudesta päätellä, että he elivät Baltian eteläisimmissä osissa. Langin tutkimuksen mukaan Latvian ja Liettuan rannikolla sekä Liettuan sisämaassa ja Puolan koillisalueella vallitsi varhaisella rautakaudella länsibalttilainen kulttuuri, joten aestit lienevät olleen baltteja (Nowakowski 1996, 114; Lang 2020, 118). Heidän taloudellinen toimeentulonsa erosi meripihkan tuoman hyödyn lisäksi muista germaaneista siten, että he olivat ahkerampia ”maantuotteiden viljelijöitä”. He erottuivat myös siinä, että aseina oli ”ryhmysauvat”. ”Rautaa käytettiin harvoin”, kuten yleensä germaaneilla (*Germ.* 6, 45).

On epätodennäköistä, että Viron asukkaat olisivat kuuluneet aesteihin huolimatta nimien yhtäläisyydestä. Viron alueen kulttuurin erityispiirteet erosivat muista, sillä Pohjois- ja Länsi-Viron omaleimaisuus oli selvää Tacituksen aikaan. Yhteydet alueelta eri suuntiin johtivat Langin mukaan sittemmin itämerensuomen kehittymiseen nykyiselleen (Huurre 1995, 155; Lang 2020, 276–277).

Itämeren alueella on Langin tutkimuksessa erotettavissa kolme erillistä mutta keskenään kanssakäymisissä ollutta kulttuuripiiriä; balttilainen, ruotsalainen ja itämerensuomalainen. Ne ovat samaistettavissa aesteihin, svioneihin ja sithoneihin, joilla oli ilmeisen läheinen suhde Sveebiläismeren piirissä. Kaikki muodostuivat monista yhdyskunnista. Kappaleen 45 lopussa mainitut sithonit olivat ”muuten samanlaisia kuin toisetkin, paitsi, että heitä hallitsee nainen”. Heidät voi perustellusti paikallistaa pohjoiseen aesteista mutta eri puolelle Itämerta kuin svionit (Reeb 1930, 70; Franzmeier 1968, 35; Linkomies 1976, 89; Nowakowski 1996, 109–110), kuitenkin näiden lähelle. Alueiden yhteydet ilmenevät kahdella tavalla; yhtäältä Langin kuvaamana kanssakäymisenä, joka näkyy myös Unto Salon tutkimuksessa soikeiden tuluskivien levinneisyysalueena Pohjois-Puolasta Baltian yli Pohjoismaihin (Salo 1997, 160–167), ja toisaalta siten, että Tacitus liitti heimot yhteen kappaleen lopussa siirtyen aestien käsittelyn jälkeen svionien kautta sithoneihin (*Germ.* 45).

Oletus sithonien asuinpaikasta Keski-Euroopassa (Pekkanen 1968, 59, 64, 83, 163; Pekkanen 2018, 148) ei saa tukea dokumenteista (Rives 1999, 321). Vaikka sithoneja edustaa usea heimo, Tacitus ei mainitse näistä yhtäkään Tonavalta pohjoiseen luugien rinnalla tai muutenkaan. Sithoneja ei mainita Puolan alueella kummallakaan puolella Veikseliä ennen eikä jälkeen Tacituksen. Strabo (63 eaa. – 19 jaa.) mainitsee ennen Tacitusta Tatra-vuoriston alueella Veikselin latvan eteläpuolella germaaneihin rajoittuvan yhden bastarni-heimon, sidonit, joka voisi hänen mukaansa kuulua myös germaaneihin (Strabo, *Geogr.* VII.3.17). Ptolemaios mainitsee sidonit Tacituksen jälkeen samassa kohdin kuin

Strabo. Hän ilmoittaa peukinien (bastarnien) elävän Daakian yläpuolella (Ptolemaios, *Geogr.* II.10, III.5) eli aivan Karpaattien pohjoispuolella.

Tacituksen sithoni-heimot ovat eri väestöä, ja tämä selittyy Langin tutkimuksen perusteella. Sen mukaan itämerensuomalaiset asuttivat Itämeren rantoja monissa paikoissa, joten heille sopii nimeksi 'ranta-asujat'. Tämä käy yksiin ainakin *sithoni*-nimen germaanisen etymologian kanssa, jonka vartalona oleva *sīðōn* merkitsee 'rantaa' ja 'rannikko' (Karsten 1915, 233). Kun vartaloon lisätään kansannimissä yleinen pääte *ones* (Pekkanen 1968, 12–13; Pekkanen 2018, 156), syntyy luontevasti Tacituksen käyttämä *sithones*-nimitys itämerensuomalaisille. Heidät voi siis perustellusti paikantaa Itämeren itärannoille ainakin Lounais-Suomen korkeudelle saakka.

Päätelmälle on kielihistorialliset ja arkeologiset perusteet, sillä Langin mukaan Keski-Ruotsissa oli "tiheä paikallisasutus" jo satoja vuosia ennen ajanlaskun alkua. Asutusta oli levinnyt sinne myös idän suunnalta jo 800-luvulla eaa. kuten myös Pohjois- ja Länsi-Viroon ja Lounais-Suomeen. Alueita asutti vanhastaan germaaninenkin väestö. Yhteyksistä seurasi yhä tiiviimpi vuorovaikutus. "Seuraavaa paria vuosisataa luonnehtii Viron, Suomen ja Keski-Ruotsin rannikkoalueiden asukkaiden taaja kanssakäyminen, [...] [joka] perustui yhteiseen etniseen taustaan; [...]" (Lang 2020, 269–273).

Itämerensuomalaisen rannikkoasutuksen päätymiselle *Germaniaan* oli edellytykset siksi, että väestö oli pitkään vakiintunut balttien naapuriksi ja ollut lähiyhteydessä germaaneihin. "Kaikki kielihistorioitsijat [...] ovat korostaneet balttilaisvaikutusten voimakkuutta, [...] [lisäksi] lainojen ominaisluonne viittaa itämerensuomalais-balttilaiseen seka-asutukseen sekä siihen, että jokin osa balttilaisista oli sulautunut itämerensuomalaisiin" (Lang 2020, 260–263). Juuri balteilla oli Tacituksen aikaan hyvät yhteydet ja realistinen kuva asutuksesta Itämeren alueella, joten he tiesivät kertoa sen kansoista eteenpäin. Koska alueiden kielellinen tilanne mahdollisti paikallisväestön yhteydenpidon baltti- ja germaani-kauppiaisiin, ja koska kauppiaat kohtasivat eri väestöryhmiä rannikkojen kauppapaikoilla, on tieto svionien ja sithonien läheisyydestä (etnisestäkin) selitettävissä.

Svionien, aestien ja sithonien jälkeen Sveebian käsittely loppuu, kun Tacitus tulee keronnassa rajalle. Hän on käynyt läpi kaikki Sveebian alueet ja kansat kappaleissa 38–45. Itämeren alue on käsittelyssä viimeisenä. Sveebit "pitävät hallussaan suurinta osaa Germaniasta [...]", mutta sen itärajalla Keski-Euroopassa olivat germaaneihin yhteydessä vielä seuraavaksi mainitut ei-sveebit; peukinit, venethit ja fennit. Tacitus epäroi heidän kuulumistaan germaaneihinkaan (*Germ.* 46). Poiketen normaalista etenemissuunnasta Tacitus siirtyy Itämereltä etelää kohti näihin itärajan kansoihin, jotka hän mainitsee lounaiskoillis-suunnassa. Peukinit on paikannettu Veikselin yläjuoksun alueelle ja venethit pohjois-koillisessa keski- ja alajuoksulle. Koska Tacitus kuvaa mainitut kolme kansaa yhtenä kokonaisuutena ja pohtii, lukisiko ne germaaneihin vaiko (ulkopuolisiin) sarmaatteihin, tulee fennit paikallistaa muiden lähelle mutta idemmäs.

Tacituksen mukaan peukinit muistuttavat pääosin germaaneja "kielensä, tapojensa ja kiinteiden asumustensa puolesta [...]. Seka-avioliittojen johdosta he ovat rumentuneet melkoisesti [vaunuissa ja hevosen selässä elävien] sarmaattien näköisiksi". Kanssakäymisen

on täytynyt olla tiivistä. Kun otetaan huomioon, että sarmaatit vaikuttivat Tacituksen mukaan myös venetheihin, jopa suuressa määrin mutta vain heidän tapoihinsa (*Germ.* 46), on välttämätöntä olettaa, että sarmaatit liikkivat molempien läheisyydessä. Kun peukineja asui muiden lähteiden perusteella Tatran vuoristosta itään (Ptol. *Geogr.* II.10), on ilmeistä, että sarmaatteja liikkui heitä idempänä pohjoispuolellaan olevien venethien lähellä.

”Venethit luetaan mieluummin kuuluviksi germaaneihin, koska he rakentavat taloja, käyttävät kilpiä ja suosivat nopealiikkeistä jalkaväkeä” (*Germ.* 46). Koska myös venethit olivat saaneet vaikutteita sarmaateilta, jokin peukineja ja venethejä yhdistävä alue oli oltava olemassa. Venethit on paikallistettu perinteisesti Veikselin itäpuolelle, sen sivujoen Bugin tuntumaan, joten heidän yhteytensä sarmaatteihin ja välillisesti peukineihin on täytynyt tapahtua etelän suunnalla. Venetheillä oli ilmeisen tiiviit, ehkä kauppasuhteet, sarmaattien kanssa, mutta nämä saattoivat olla myös Tacituksen mainitseman venethien ryöstelyn kohteina. Sarmaatteja venethit löysivät peukinien ja fennien välillä ”kohoavien metsien ja vuorten” alueelta. Koska venethit käyttivät mieluiten jalkaväkeä, etäisyys, jolla he vaikuttivat ja ryöstelivät, lienee ollut korkeintaan parin sadan kilometrin luokkaa.

Kun yhdistetään Tacituksen tiedot ja edellä esitetyt päätelmät, näyttää ilmeiseltä, että sarmaattien vaikutusalue ulottui aroalueelta aina Luoteis-Ukrainan ja Kaakkois-Puolan ylänköalueelle luoteessa Lublinin seudulle saakka. Keskeisenä muodostelmana on Roztoczen 180 kilometriä pitkä ja 14–25 kilometriä leveä metsäinen, kumpuileva ylänkö, joka kohoaa korkeimmillaan noin 400 metriä merenpinnan yläpuolelle. Tämä alue täyttää myös kriteerit niille ”metsille ja vuorille”, jotka yhdistivät peukinit, venethit ja sarmaatit. Maaston muodot mahdollistivat vankkureilla kulkemisen ja siten sarmaattien läsnäolon muiden lähellä ja vaikutteiden siirtymisen. Tämä päätelmä auttaa fennienkin asuinpaikan määrittelyssä, sillä koska Tacitus ei mainitse peukinien ja fennien välissä pysyviä väestöjä, täytyi fennien asua ”metsien ja vuorten” toisella puolella peukineista katsoen. Fennit voidaan paikallistaa Baltiasta etelään sisämaahan (Nowakowski 1996, 108, 116), Lublinista kaakkoon kohoavan ylängön itäpuolelle, Pripjatin suoalueelle.

Kartassa 1 kokoon edellä esitetyt päätelmät Tacituksen mainitsemien kansojen asuin-sijoista.

Pripjatin alue fennien asuinseutuna on käytettävissä olevien tietojen perusteella ilmeinen. On kuitenkin yksi seikka, joka saattaisi puhua tätä vastaan, sillä yllä mainittu ylänkö ei ole varsinainen vuoristo. Tämä ei ole kuitenkaan ongelma, sillä Tacitus soveltaa roomalaista kuvauskäytäntöä. Varsin matalat Rooman kaupungin seitsemän kukkulaa nimittäin tunnettiin ja tunnetaan ’vuoreen’ viittaavilla nimityksillä: *mons Palatinus*, *mons Aventinus* jne. Tacitukselle ’vuori’-sanana käyttö oli siten luontevaa myös kukkuloista, joista Lublinin seudulta alkava ylänkö muodostuu. Tämä on mitä ilmeisimmin hänen tarkoittamansa metsä- ja vuorialue. Mutta mikäli ’vuori’ otetaan kirjaimellisesti ja samalla fennien katsotaan tarkoittavan saamelaisien esivanhempia, on vuorten löytäminen näiden ja peukinien välillä mahdotonta. Sikäli kuin kunnioitetaan Tacituksen kertomaa, fennien saamelaisuus osoittautuu tältä osin epäuskottavaksi.

Kartta 1. Tacituksen mainitsemien kansojen asuinseutuja. (Kartta muokattu Wikimedia Commonsin pohjasta.)

6 Fennien, hellusien ja oksionien olemuksesta

Suomalaisille fennit ovat erityinen mielenkiinnon kohde johtuen heidän spekuloidusta yhteydestään Suomeen. Edellä esitetyn lisäksi on muitakin seikkoja, jotka puhuvat sen puolesta, että Tacituksen fennit eivät kuitenkaan liity lainkaan suomalais-ugrilaiseen väestöön. Ensinnäkin fennien maantieteellinen paikannus ei ole sovitettavissa Suomeen eikä edes lähialueille, joista ei ole kuvattua yhteyttä peukineihin ja venetheihin. Etäisyys fennien yhteydessä mainituista peukineista saamea puhuvien eteläisempään asumisalueeseen oli yli tuhat kilometriä ja välissä oli useita etnisiä ryhmiä, etenkin baltit (Gimbutas 1963, 110) ja eteläiset itämerensuomalaiset. Fenneihin ei liity mitään leimallista pohjoista elementtiä kuten hiihtoa tai valoisaa kesäaikaa. Myös jälkimmäisestä Tacitus oli kuitenkin tietoinen (*Germ.* 45; *Jord. Get.* 12–13; Pekkanen 2018, 145). Hän olisi voinut viitata pohjoisiin tunnusmerkkeihin, jos ne olisivat koskeneet fennejä.

Toiseksi *fenni*-nimityksen germaaninen etymologiavaihtoehto viittaa suolla asuviin (*fenn* 'suo') (Grünthal 1997, 47–48; Kohlheim–Kohlheim 2000, 236). Näyttää ilmeiseltä, että Tacituksen tieto tuli germaaneilta, joiden lähellä suoalueella fennit asuivat. Nimi perustui asuinolosuhteisiin, jotka vaikuttivat nähtävästi siihenkin, etteivät fennit käyttäneet hevosia kuten eivät lähellä asuneet jalkaväkeä suosivat venethikään. Veikseliin rajoittuva venethi-heimo sklaveenit asui ”soilla ja metsissä” vielä 500-luvulla (*Jord. Get.* 35), kuten ilmeisesti fennitkin aiemmin. Kolmanneksi nahat asusteina ja asuminen maallattialla eivät eronneet ratkaisevasti germaanien tavoista yleensä (*Germ.* 16, 17), joten fennit elivät lähes muiden germaanien tapaan, tosin alkeellisemmin (Gimbutas 1963, 95–97; Nowakowski 1996, 116). Fenniyhteisön kivikauteen viittaava elämäntapa ilmeni nähtävästi myös miesten ja naisten yhteismetsästyksenä, josta Tacitus kertoo. Nykyään uskotaan naisten olleen kivikaudella metsästyksessä tasavertaisia miesten rinnalla.

Koska Tacitus kiinnittää huomiota eroihin, kielen erilaisuus saattaisi olla selvä erottava tekijä. Hän huomioi kielieron aestien kohdalla mutta ei mainitse mitään kieleen viittaavaa venethien ja fennien kohdalla. Näiden on täytynyt siis olla kielellisesti lähellä germaaneja kuten peukinitkin olivat. Tacitus ei myöskään esitä, että fennit olisivat etnisesti erilaisia, vaikka hän huomioi peukinien sekoittumisen sarmaattien kanssa. Näin ollen vain alkukantaisuus erotti fennit varsinaisista germaaneista. He eivät olleet Tacituksen elliptisen ilmaisun huomioiden sarmaatteja eivätkä näiden kanssa ilmeisesti edes tekemisissä.

Johtopäätöksenä on, että Tacitus sai tietoja fenneistä nähtävästi kauppiaiden välityksellä germaaneilta Keski-Euroopassa, ja myös balteilta. Lähteiden on täytynyt nähdä kohteensa läheltä, koska tiedettiin kertoa fennien olosuhteista, ja että ” [venethit] rakentavat taloja, [ja] käyttävät kilpiä [...]”; ja että peukinit ”muistuttavat kielensä, tapojensa ja kiinteiden asumustensa puolesta germaaneja”. Tiedot olivat omakohtaisia ja näin ollen luotettavia.

Tacituksen *fenni*-kuvauksen soveltaminen saamelaisten esivanhempiin luo epäuskottavan kuvan heidän oloistaan siitä huolimatta, että luonnonmukaista elämäntapaa voi kuvata yhteisestikin jaetuilla ominaisuuksilla. Pieniä eroja analysoimalla voidaan kuitenkin päätellä, onko kyseessä sama kansa vai ei. Esimerkiksi pohjoisessa on suojauduttu

ankaraa ilmastoa vastaan paremmin kuin ”oksista punotuilla katoksilla” (Germ. 46). Tämä pätee etenkin tuolloin, kun ”tiedetään, että ilmasto viileni ennen ajanlaskua [...]” (Huurre 1995, 119; Grünthal 1997, 43). Keski-Euroopassa Pripjatin alueella voitiin käyttää oksamajoja kuten samoilla leveysasteilla Britanniassakin, jossa asuttiin pensasmajoissa. Kulttuurikin oli saman tapaista kuin fenneillä. ”Kaikki, heimot ja kuninkaat, ovat siellä samassa raakuuden tilassa [...]. He asuvat pensasmajoissa, jotka ovat samalla navettoina; usein palvelee heitä myös metsä asuntona” (Jord. *Get.* 14–15). Näitä kuvauksia luettaessa on toki syytä muistaa, että fennien oksakatoskin oli oikea asunto, joka tarjosi suojan ja levon lapsille, aikuisille ja vanhuksille.

Pohjoisessa ovat olleet välttämättömiä vuodilla katettu kota tai turvemaja ja erityisen suojaavat asut. Edellisten lisäksi erona oli nuolenkärkien materiaali. Fennit käyttivät raudan ja luultavasti sopivan kiviaineksenkin puutteen takia luuta. Koska samaan aikaan Suomen alueella jopa valmistettiin rautaa (Salo 1992, 104–118; Huurre 1995, 122–123, 143, 152–153), sitä saatettiin käyttää nuolenkärkiin luun ja kiven ohella. Muun muassa Pripjatin alueella rauta kuitenkin syrjäytti luun vasta Tacituksen ajan jälkeen (Gimbutas 1963, 106–108). Edellä esitetyn ja Tacituksen kerronnan perusteella näyttää entistä epätoimennäköisemmältä, että hän olisi tarkoittanut fenneillä saamelaisten esivanhempia.

Tacitus ottaa *Germanian* lopussa esille vielä hellusit ja oksionit, jotka olivat täysin muista eroavia myös sijaintinsa puolesta. He eivät kuuluneet Sveebiaan eivätkä asuneet Keski-Euroopassa. Tiiviit turkisasut kertovat siitä, että he suojautuivat kylmää vastaan. Se viittaa pohjoiseen asuinalueeseen (Wolff 1915, 123; Franzmeier 1963, 31; Önnersfors 2005, 116). Kuvauksesta voi päätellä, että ympäristöolosuhteet olivat erilaiset kuin fenneillä. Fennit pukeutuivat nahkoihin kuten monet germaanit, mutta hellusit ja oksionit suojaivat kehonsa yltymäri eläinten taljoilla niin, että vain kasvot näkyivät. Näin pukeutuvat voi rinnastaa arktisen vyöhykkeen asukkaisiin (Pekkanen 2018, 158). On todennäköistä, että hellusit ja oksionit tarkoittivat turkisasuisia pohjoisen asukkaita.

7 Fenni-mielikuvan siirtymisestä Suomeen

Tacituksen kuvauksen mukaiset fennit eivät näytä sopivan saamelaisten esivanhemmiksi. Rivesinkin mukaan on ”hyvin epävarmaa” yhdistää Tacituksen fennejä ”lappalaisiin” (Rives 1999, 326–327). Saamelaisten olosuhteista pohjoisessa oli enemmän havaintotietoa vasta 500-luvulta lähtien. Jordanes tiesi muun muassa kaamoksen ja yöttömän yön 40 päivän kestoista (Keski-Lapin korkeudella) (Jord. *Get.* 19–21). Fennejä ei mainita enää 500-luvulla Keski-Euroopassa, mutta Ptolemaios sanoo jo aiemmin, vain 50 vuotta Tacituksen jälkeen, että ”lähellä Veikseliä, venethien ala[etelä]puolella asuvat gothonit ja phinnit” (Ptol. *Geogr.* III, 5; Grünthal 1997, 49). Tieto tukee päätelmää Tacituksen fennien asumisesta Pripjatin suoalueella.

Ptolemaiosta myöhemmät viittaukset fenneihin tai finneihin eivät koske Tacituksen fennejä. Itäroomalaisen historioitsijan Prokopioksen (500–565 jaa.) kertomus saamelaisesta skrithiphinoin-heimosta Thulesa (Skandinavia) myötäilee kuitenkin fenni-kuvausta

koskien primitiivisyyttä, pukeutumista, omaisuutta ja yhteismetsästäystä (Huurre 1995, 157; Pekkanen 2018, 154–155). Tiedot olivat epäilyttävän yksityiskohtaisia, ilmeisesti kopioituja, sillä Prokopios ei käynyt paikan päällä (Valtonen 208, 113). Rivesin mukaan Jordaneksen kuvaus saamelaisista olisi samanlainen kuin Prokopioksen kuvaus (Rives 1999, 326), mutta väite ei pidä paikkaansa. Jordanes toteaa lyhyesti vain, että ”[s]krerefinnit [...] elävät metsänriistasta ja linnunmunista” (Jord. *Get.* 21). Kuvaus oli realistinen arktisesta ruokavaliosta. Prokopios ei mainitse munia, koska hänen tietonsa ei ilmeisesti tullut paikallisilta. Tacituskaan ei mainitse munia. Kaikki yksityiskohdat huomioiden fennien yhdistäminen saamelaisten esivanhempiin ja Suomeen näyttää perustuvan virhepäätelmiin, jotka voidaan tunnistaa.

Virheellinen mielikuva fennien liittymisestä Suomeen satoja vuosia Tacituksen jälkeen on selitettävissä uskottavasti tietyn jatkumon tuloksena. Ensiksi Langin mukaan 400–500-luvuilla jaa. virisi Skandinaviasta Suomeen ja Viroon aktiivinen yhteydenpito. ”Skandinavian vaikutuksen vahvistuminen Itämeren itärannikon maissa 400–500-luvulta lähtien oli yleinen prosessi, [...]” (Lang 2020, 315–316). Idässä asuvia heimoja alettiin oletettavasti tietoisesti nimeämään. Toiseksi mielikuvan siirtyminen liittyi 400-luvun lopulla ajankohtaan, jossa Länsi-Rooma kukistui ja goottivalta alkoi.

Sittemmin goottikuningas Theoderik Suuri (n. 454–526) antoi Cassiodorus Senatolille (n. 490–583) tehtäväksi kirjoittaa goottien historian. Hän lienee saanut käyttöönsä muun muassa *Germanian* ja Ptolemaioksen *Geographican*, joihin perustuen hän loi pohjan kertomukselle gooteista alun perin pohjoisena kansana. Lisäksi olemassa oli dokumentteja, joilla hän saattoi täydentää kertomustaan, tosin vaila selvää totuus pohjaa (Christensen 2002, 317). Fenni-mielikuvan siirtymisen kannalta oli olennaista, että Theoderik oli aktiivisesti yhteydessä oletettuun goottien alkukotiin Skandinaviaan (Jord. *Get.* 24; Hagerman 2006, 68, 75) ja Baltiaan (Gimbutas 1963, 144–145). Yhtenä todisteena yhteyksistä on ’hiihtoa’ kuvaavan skandinaavisen sanan *skrida* (’liukua, luistaa’) tuleminen käyttöön etelässä. Keskeistä oli niin ikään tiedon siirtyminen sieltä Skandinaviaan koskien *Germanian* sisältöä, josta ilmeni muun muassa fennien sijainti idän suunnalla. Suomen väestöt itäisinä nimettiin nähtävästi fennien mukaan. Suksia käyttäneet saamelaiset saivat ’hiihto’-etuliitteen.

Kun Cassiodoruksen laaja teos oli väistymässä, ”kehoitettiin” oppinutta goottia Jordanesta (k. n. 554 jaa.) kirjoittamaan siitä ”yhteenvedo” (*De origine actibusque Getarum. Getica*, 551 jaa.). Hän teki sen osin kopioiden ja ”lisäämällä kreikan- ja latinankielisistä historioista sopivia” tietoja. Koska väestön tuntemus oli lisääntynyt, Jordanes mainitsee jo 30 ”Skandzan” kansaa nimeltä. Ptolemaioksella nimiä oli vain seitsemän (Ptol. *Geogr.* II.10; Jord. *Get.* 1–3, 19). Tunnettu alue oli laajentunut muutamassa sadassa vuodessa aina Lappiin asti, josta saatiin paikallistietoa. Jordanes kuvasi muun muassa Lapin talvi- ja kesäolosuhteita; ”ankaraa kylmyyttä ja runsasta lintujen pesintää” kesällä (Jord. *Get.* 18–22).

Ptolemaios ei tuntenut 150 jaa. Pohjolaa, sillä *Geographican* perusteella ”tuntematon maa” alkoi Baltiasta pohjoiseen. Samalla leveysasteella (60) oli Ptolemaioksen mukaan myös Thule. Hän uskoi pohjoisemman alueen olleen asumaton. Näin ollen hän ei voinut

tarkoittaa verraten pienellä ”Scandian saarella” mainitsemallaan toisella phinni-kansalla Pohjolan asukkaita. Ptolemaioksen on täytynyt pitää Scandiana vain Etelä-Skandinaviaa (Skoonea), mikä on ilmeistä koordinaattienkin perusteella, sillä ”saari” oli Jyllannin tasolla idempänä mutta ei pohjoisempana (Ptol. *Geogr.* III.5, II.10; Rives 1999, 313; Huhtamies 2022, 24–26). Ptolemaioksen toiset phinnit (nimetty luultavasti suon, ru. *fen*, mukaan) olivat todennäköisesti sama kansa kuin Jordaneksen Finnaithae-kansa Etelä-Ruotsissa Finnvedenin soisella alueella. Grünthalin mukaan ”[k]onteksti viittaa siihen, ettei Jordanes viittaa etnisiin perustein suomalaisiin tai saamelaisiin, vaan maantieteellisesti Skandinaviassa asuvaan ryhmään: [...]” (Grünthal 1997, 37–38, 47; Valtonen 2008, 107).

Kun tieto Lappia myöten oli oleellisesti lisääntynyt 500-luvulle tultaessa, Jordanes tiesi mainita finnaithae-kansan lisäksi muun muassa skrerefinnit ja eteläisempien kansojen joukossa ”edempänä asuvat [...] hyvin säyseät Finnit” (*finni mitissimi*) (Jord. *Get.* 19–21, 23). Molempien ”finnien” voi olettaa asuneen Suomessa. Jordanes osasi erottaa *finn*-nimellä viitatus kansat toisistaan, ilmeisesti koska tieto tuli paikallisilta. Alkuperäisen fenni-mielikuvan liittäminen suomalaisiin ja saamelaisiin näyttää perustuvan virheellisiin oletuksiin periaatteessa samoin kuin Amerikan alkuperäiskansojen nimeäminen intialaisten mukaan. Nimet olivat käytännössä uudisnimiä.

Kun Prokopios sovelsi fenni-mielikuvaa saamelaisiin *skriithiphinoin*-nimellä, hän kuvasi ”Thulen ainoaa barbaarikansaa” Tacituksen tekstiä myötäillen ilmeisesti olettaen tämän tarkoittaneen fenneillä samaa väestöä. Seurauksena virhearviosta oli nähtävästi seuraava tulkintakehä: Koska Prokopios kirjoitti saamelaisista samaan tyyliin kuin Tacitus fenneistä, täytyi fennienkin olla saamelaisia. Tulkintakehä vaikuttaa edelleenkin (Huurre 1995, 157; Pekkanen 2018, 154–155). On tärkeää huomata, että virheellinen fenni-mielikuva kohdistui 500-luvulta lähtien vain Suomen asukkaisiin.

Kaikesta päätellen pohjoiset heimot kuitenkin liittyivät *Germaniaan* helluseina ja oksioneina, joihin Tacituksen tietolähteillä oli yhteys. He lienevät niitä, jotka pyydystivät ”ulomman valtameren ja tuntemattoman meren” ääriältä germaaneille turkiksiksi päätyvät eläimet (*Germ.* 17, 45). Turkiskauppaa tehtiin nähtävästi kielellisen katkoksen takia niin sanotulla hiljaisella vaihtokaupalla, jossa ei käytetä sanoja, mutta näköyhteys on olemassa. Toinen pääteltävä seikka on se, miksi tietoa oli kahdesta kansasta samanlaisiin näköhavaintoihin perustuen. Kyseessä on oltava eri väestöt eri ympäristöissä mutta samankaltaisissa pohjoisissa olosuhteissa, millä selittyy asujen samanlaisuus. Yhteydet syntyivät rannikon kauppapaikoilla todennäköisesti molemmin puolin Pohjanlahtea, kahdella erilisellä ”saarella” kuten silloin ajateltiin.

Vaikka pohjoinen oli vielä Tacituksen ja Ptolemaioksen aikoihin arvoituksellista seutua, Tacitukselle kantautui tietoa välikäsien kautta. Hän oli tietoinen alueista mutta samalla niiden tutkimattomuudesta, mikä korostuu, kun hän kertoo mittaamattoman suurista saarista ja tuntemattomasta merestä (*Germ.* 1, 17, 45). Viitteellistä tietoa tuli helluseista ja oksioneista, joista Tacitus sanoo: ”Tätä ei ole lähemmin selvitetty. Sen asian minä jätän avoimeksi” (*Germ.* 46). Hän lopetti *Germaniansa* näihin sanoihin, mikä kuvaa teoksen luonnetta. Se, mikä on sanottu, pitää paikkansa, koska asiat on selvitetty.

Suomen sisäosien tosiasiallinen tuntemattomuus vaikutti siihen, ettei Tacituksella voinut olla tietoa siellä vallitsevista olosuhteista ja väestöstä. Nyt on saatavilla enemmän tutkimustietoa pitkältä ajalta. Eri väestöjä liikkui sisämaassa melko pian jääkauden jälkeen, ja yli tuhat vuotta ennen ajanlaskun alkua alkoi Langin mukaan idästä saapua myös sitä väestöä, josta ”muodostuivat myöhemmin saamelaiset”. He tulivat pitkän ajan kuluessa käyttäen ”niin sanottua luoteisväylää” eli Pohjois-Venäjän jokia (Lang 2020, 256–257, 278). Huolimatta siitä, mitä muita väestöjä sisämaassa asusti Tacituksen aikaan, mitään niistä ei voida pitää *Germanian* fenneinä. Tässä artikkelissa esitettyjen argumenttien valossa fennejä ei voida pitää ylipäätään Suomeen ja lähialueisiin liittyvinä.

8 Yhteenveto

Ajan saatossa tehtyjä monia *Germania*-tulkintoja leimaa kaksi vastakkaista ajattelumallia. Yhtäältä tutkijat pitävät Tacituksen kerrontaa stereotyyppisenä kreikkalais-roomalaisen etnografisen perinteen ideologisena kopiona ja näin ollen epäuskottavana. Toiset tutkijat luokittelevat kansoja yksiselitteisesti esimerkiksi siten, että fennit katsotaan lähtökohtaisesti saamelaisten tai suomalaisten esivanhemmiksi. Tulkinnat saattavat perustua ennako-oletuksiin tai asioita problematisoidaan ja yksinkertaistetaan tarkoituksella. Tulkintojen kriittinen tarkastelu on perusteltua.

Lähtökohtana on pidettävä sitä, että Tacitus perusti *Germanian* oikeaan tietoon ja tarkoitti sen vakavasti otettavaksi. Koska hän tunnisti tietonsa rajat, hänen kertomansa oli asiapohjaista, myös Itämeren alueelta, josta tuotiin Roomaan meripihkan ja turkisten lisäksi tietoa. Sen lähteet olivat pääosin balttilaisia kauppiaita. He harjoittivat välityskauppaa, joten tiedot Itämeren alueen väestöistä ja asuinpaikoista olivat omakohtaisia. Ne saatettiin kertoa sellaisenaan eteenpäin. Pitkään kestänyt Rooman rauhantila edesauttoi osaltaan tiedon kulkua.

Koska Tacituksen kieltämättä tulkinnallinen tyyli on aiheuttanut ongelmia, ainoa keino ymmärtää *Germaniaa* on jäljittää tosiasiallinen asiantila tieteellisesti niin pitkälle kuin se on jälkikäteen mahdollista. Valter Langin tutkimus on tähän sovelias koskien Itämeren aluetta ja erityisesti sen itärantojen suomalaisasutusta. *Germanian* tekstiä voi verrata vallinneisiin olosuhteisiin monipuolisesti, sillä Lang on soveltanut kielitiedettä, arkeologiaa ja genetiikkaa. Kun edellisten lisäksi käytetään etnografisia menetelmiä ja historiadokumentteja, voi kansojen olosuhteita ja asuinsijoja arvioida entistä luotettavammin. Tulkintaa voidaan siis päivittää.

Vallitsevan nykytulkinnan mukaan Tacitus kertoi saamelaisten esivanhemmista puhuessaan fenneistä ja heidän naapureistaan sisämaan suomalaisista puhuessaan helluseista ja oksioneista. Tulkinnan mukaan Tacitus puhui myös itämerensuomalaisista Itä-Baltiassa, kun hän puhui aesteista. Ja vaikka hän sanoi svionien asuvan ”valtamereissä”, hän tarkoitti tulkinnan mukaan Manner-Euroopassakin asuvia svioneja, joiden naapureina olisivat olleet sithonien heimot Baltiasta Karpaateille ulottuvalla alueella.

Tulkinnasta seuraa ristiriitoja ensinnäkin siksi, että Suomen asukkaiden keskeiset ryhmät olisivat olleet vain sisämaassa vaikuttaneet saamelaiset ja klaaniyhteisöissä asuvat suomalaiset. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, kuinka tieto sisämaan asutuksesta olisi päätynyt Tacitukselle, samalla kun rannikon asutuksesta ei ole mitään tietoa. Itämerensuomalaisetkin nähdään vain Baltian itäosien väestönä osana aesteja.

Toiseksi tulkinta merkitsee sitä, että svioneja ei olisi asunut vain valtameren saarissa, vaan myös Itämeren etelärannalla, jossa sithonit olisivat olleet heidän naapureitaan. Oletamat eivät ole dokumenttien perusteella kuitenkaan oikeutettuja, sillä Tacituksen mukaan valtameren rannalla asuivat ruugit, lemovit ja aestit. Heistä etelään asuivat venethit, gothonit, fennit, peukinit ja luugien heimot. Svionien yhteiskunnat eivät olleet Tacituksen mukaan lainkaan mantereella, eikä hän mainitse sithoneja Itämeren ja Karpaattien välillä. Ptolemaios ja Strabo nimeävät yksittäisen bastarni-heimon *sidonit* mutta sekin kaukana etelässä Tatran kupeessa. Esimerkiksi Ptolemaios ei mainitse sithoneja (eikä sidoneja) 50 vuotta Tacituksen jälkeen Veikselin länsi- eikä itäpuolella. Käytettävissä olevien tietojen perusteella sithonien sijainti tarkentuu Itämeren itärannalle aesteista pohjoiseen.

Tulkinta fenneistäkin on ongelmallinen. Jos he olisivat olleet Koillis-Baltian aestien naapureita, miksi Tacitus ei ilmaise heidän sijaintiaan suhteessa aesteihin vaan peukineihin kaukana etelässä? Ptolemaioksen mukaan Veikselin itäpuolella venetheistä etelään asuvat gothonit ja edelleen phinnit eli fennit, joten venethien ryöstöretket peukinien ja fennien välillä suuntautuivat etelään. On todennäköistä, että Ptolemaios sai tietoja samoista lähteistä kuin Tacitus. Baltit tiesivät kertoa yksityiskohtia eteläisistä venetheistä, gothoneista ja fenneistä. Germaanit puolestaan tunsivat näiden lisäksi peukinien ja sarmaattien keskinäiset olosuhteet ja sijainnit. Kun varteenotettavat tiedot yhdistää, on realistista päätellä, että Tacituksen fennit asuivat Pripjatin suoseudulla.

Nykyinen tulkinta pitää yllä jo kauan sitten vakiintunutta käsitystä fennien liittymisestä saamelaisten esivanhempiin. Heihin sovellettuna Tacituksen kuvaus fenneistä on kuitenkin epäuskottava; kirjaimellisesti ottaen virheellinen ja yhtäältä tiedonsaannin vaikeuden huomioiden epäilyttävän yksityiskohtainen sekä toisaalta liian primitiivinen. Kuvaus ei sovi maantieteellisesti eikä etnografisesti ajatellen ylipäätään Suomen väestöihin, joita *Germaniassa* on kuitenkin edustettuna.

Koska Sisä-Suomessa pohjoista myöten oli tutkimusten mukaan Tacituksen aikaan asutusta, on ymmärrettävissä, mikä ryhmä saattoi pyydystää germaanien ”turkisten kirjomiseen” käyttämät eläimet. Helluseista ja oksioneista saadun niukan tiedon, heidän asusteidensa ja turkiskaupan perusteella voidaan sanoa, että Tacituksen kuvaus heistä on kontekstiltään samansuuntainen kuin voidaan olettaa olleen pohjoisen alueen asukkaista puhuttaessa.

Langin tutkimuksen perusteella voidaan myös ymmärtää, että Tacituksen aikaan balteista pohjoiseen asui itämerensuomalaisia. Heidän yhdyskuntiaan oli Latvian, Viron ja eteläisen Suomen rannoilla. Heillä oli luontaiset yhteydet Etelä-Baltian suunnalta tullessiin kauppiasiin ja kielelliset valmiudet kohdata nämä Tacituksen tietolähteet. Sithonit voidaan perustellusti samaistaa itämerensuomalaisiin, joita edusti Itämeren rantamailla moni yhteisö, ”sithonien heimot”, kuten Tacitus asian ilmaisi.

Lähteet

- AIKIO, ANTE 2012: An essay on Saami ethnolinguistic prehistory. RIHO GRÜNTHAL ja PETRI KALLIO (toim.): *A linguistic map of prehistoric northern Europe*, 63–118. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 266. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- FRANZMEIER, WALTHER 1968: *Tacitus Germania* 1–2. Aschendorff, Münster.
- GIMBUTAS, MARIJA 1963: *The Balts*. Thames & Hudson, Lontoo.
- GRÜNTHAL, RIHO 1997: *Livvistä liiviin – Itämerensuomalaiset etnonyymit*. Castrenianumin toimitteita 51. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- 2018: Valter Lang Läänemeresoome tulemised. [Kirja-arvostelu.] *Elo: tuglas-seuran jäsenlehti*, Nro 3, 48–50.
- HAGERMAN, MAJA 2006: *Det rena landet: om konsten att uppfinna sina förfäder*. Prisma, Stockholm.
- HUHTAMIES, MIKKO 2022: *Seitsemäs vyöhyke: Pohjoista merihistoriaa (1200–1600)*. Siltala, Helsinki.
- HUURRE, MATTI 1995: *9000 vuotta Suomen esihistoriaa*. Otava, Helsinki.
- IRMSCHER, JOHANNES – ZIMMERMANN, CHRISTA 1969: *Lexikon Der Antike*. Veb Bibliographische Institut, Leipzig.
- JORDANES, n. 551 jaa. [1985]: *Getica. Goottien historia*. Suom. LASSE LINDSTRÖM. L. Lindström, Turku.
- KANNISTO, PÄIVI 1997: *Suolatut säkeet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KARSTEN, T. E. 1915: *Germanisch-finnische Lehnwortstudien: Ein Betrag zu der ältesten Sprach- und Kulturgeschichte der Germanen*. Acta Societas scientiarum Fennicae 45 (2). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KOHLHEIM, ROSA – KOHLHEIM, VOLKER 2000: *Duden Familiennamen – Herkunft und Bedeutung von 20.000 Nachnamen*. Dudenverlag, Mannheim.
- LANG, VALTER 2020 [2018]: *Homo Fennicus. Itämerensuomalaisten etnohistoria [Läänemeresoome tulemised]*. Suom. HANNU OITTINEN. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lexikon Der Antike*, 1969. Koonnut JOHANNES IRMSCHER. Toimittanut CHRISTA ZIMMERMANN. Veb Bibliographische Institut, Leipzig.
- LINKOMIES, EDWIN 1946: *Keisari Augustus ja Rooman perintö*. Otava, Helsinki.
- 1976 [1952]: *Tacitus Germania*. Otava, Keuruu.
- MILAN, KARL 2001: *Fennen und finnen: Tacitus' Fennenschilderung im Vergleich mit Lappenschilderungen späterer Zeiten*. Studia philologica Jyväskylälänsia 52. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- NOWAKOWSKI, WOJCIECH 1996: *Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt*. Veröffentlichungen des Vorgeschichtlichen Seminars Marbourg. Sonderband 10. Marbourg.
- OCKENSTRÖM, PASI 2010: *Fenni vai ei – Suomalaisten ja saamelaiten identiteetin taustoja*. Nord Print, Helsinki.
- OKSALA, TEIVAS 1998: *Antiikin kirjallisuus ja perintö*. Yliopistopaino, Helsinki.
- PAAVOLA, SAMI 2007: *Keksimisprosessien abduktiivinen käsitteellistäminen ja todellisuuden vastarinta*. HARRI VEIVO (toim.): *Vastarinta/resistanssi: konfliktit, vastustus ja sota semiotiikan tutkimuskohteina*, 104–116. Yliopistopaino, Helsinki.
- PEKKANEN, TUOMO 1968: *The Ethnic origin of the Doulosporoi*. Arctos, Supplementum, 1. Klassillis-filologinen yhdistys, Helsinki.
- 1983: The hellusii and the oxiones of Tac. Germ. 46. *Arctos* 17, 53.
- 2018: *Tacitus Germania*. Suomentanut ja selitykset laatinut TUOMO PEKKANEN. Kolmas, uudistettu painos, Gaudeamus, Helsinki.
- PLINIUS VANHEMPI: *Naturalis Historia* XXXVII. Saatavissa http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Pliny_the_Elder/home.html [viitattu 4.8.2023].
- PTOLEMAIOS, KLAUDIOS n. 150 jaa.: *Geographica*, II.10 ja 4. Euroopan kartta, III.5 ja 8.
- REEB, WILHELM 1930: *Tacitus Germania*. Teubner, Leipzig.
- RIVES, J. B. 1999: *Tacitus Germania*. Kääntänyt sekä johdannon ja selitykset laatinut J. B. RIVES. Clarendon Press, Oxford. <https://doi.org/10.1093/oseo/instance.00129192>

- SAHLINS, MARSHALL 1972: *Stone age economics*. Aldine-Adherton Inc., Chicago.
- SALO, UNTO 1992: Raudan synty: rautatekniikan varhaisvaiheista Suomessa. *Sananjalka* 34 (1), 104–118. <https://doi.org/10.30673/sja.86545>
- 1997: Soikeiden tuluskivien todistus. KYÖSTI JULKU (toim.): *Itämerensuomi – Eurooppalainen maa*, 160–167. Gummerus, Jyväskylä.
- STRABO [1928]: *Geography*. Kääntänyt HORACE LEONARD JONES. Loeb Classical Library 211. Harvard University Press, Cambridge. Saatavissa <https://www.loebclassics.com/view/LCL211/1928/volume.xml> [viitattu 2.8.2023].
- SØBY CHRISTENSEN, ARNE 2002: *Cassiodorus, Jordanes and the History of the Goths*. Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen.
- VALTONEN, IRMELI 2008: *The north in the old english Orosius*. Société Néophilologique, Helsinki.
- WIKIMEDIA COMMONS: Europe geographical hires = https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Topographic_maps_of_Europe#/media/File:Europe_geographical_hires.jpg [viitattu 9.5.2023].
- WOLFF, EDUARD 1915: *Tacitus' Germania*. Teubner, Leipzig.
- ÖNNERFORS, ALF 2005: *Tacitus Germania*. Wahström & Widstrand, Tukholma.

PASI OCKENSTRÖM: *Ancestors of the Baltic Sea Finns and the Sámi in Tacitus' Germania*

The names *Finland* and *Finn* are no doubt a historical consequence of the term *Fenni* in Tacitus' book *Germania* (98 CE). The notion of the Fenni as Finns has changed over time, and nowadays, the Fenni in *Finland* are more likely considered to have been ancestors of the Sámi. Both Finnish and international discourse on the subject is, however, based on Tacitus' Fenni, but the questions that still need to be answered are; who were the Fenni in real life and which peoples, if any, represented the Finns and the Sámi in *Germania*. New archeological and linguistic research *Homo Fennicus* (2020) by Valter Lang has made it possible to give more detailed answers in defining people and places in Tacitus' narrative.

With the help of Lang's book, we can better understand the situation in the Baltic Sea area in the first century CE. It is crucial to understand that when it comes to the Baltic Sea region, Tacitus was relying on information from local sources. This means that the main source of information was probably given by Baltic merchants who knew the peoples in the region and their dwellings very well. The information compiled from these merchants was authentic, thus the best available for Tacitus in Rome at the time.

We can infer that Tacitus was talking about the ancient Swedes, that is, the *Suiones* and the Balts or the *Aestii* in the very same region, the Baltic Sea. According to Lang, the Baltic Sea Finns at that time occupied several places on the shores of Estonia and Finland. Since the *Suiones* and the *Aestii* were clearly identified, the other people mentioned in the same vein, Tacitus' *Sitones*, may have been the Baltic Sea Finns. Their occupation was obvious, according to Tacitus as he talks about many *Sitones'* dwellings near the *Suiones*. Tacitus also talks about the *Hellusi* and the *Oxionae*, who very likely dressed appropriately against a cold climate. These were most probably the people of the North. As we have now covered all the significant groups of people in the area, one question still remains unanswered: why have scholars designated Tacitus' Fenni as being in the Baltic Sea area as well and presented them the ancestors of the Sámi in particular.

It is most probably a misinterpretation rooted far in history, but made several hundred years after Tacitus', when the content of *Germania* became a source to locally name the peoples dwellings in the Baltic Sea area. The problem is that the dwellings and peoples by then had changed from Tacitus' time. Tacitus talks about the Fenni in close geographical connection with the *Peucini* and the *Veneti* who even

had relations with the *Sarmatians*. These peoples are all located in East Central Europe, and they had nothing to do with those in the North. Although both the Fenni and the Sámi ancestors led simple lives, they lived in notably different environments from each other. The former lived in Central European circumstances, although in a more primitive way than other Germanic peoples, and the latter in a cold climate in the peripheral Nordic region.

The Fenni did not have arms, as they were not warlike. This was not the case for the neighboring Veneti people, who did engage in warfare and also had fixed homes. The Fenni lived apart from them in a swamp area, but they had no houses, only shelters made of branches for protecting infants from wild animals and rain, and for serving as a dwelling place for adults and for those who have reached old age. In the case of the Sámi, the branch shelters would not have been sufficient due to the cold and windy climate they lived in. The Sámi people used Lapp huts covered with hides or birch bark in the summer, and possibly turf huts for survival in the harsh winter environment. The Fenni, like many Germanic peoples, draped themselves in animal skins, whereas the Sámi ancestors traditionally fashioned reindeer skins that resembled a parka. The Fenni used bone as arrowhead material, because of a lack of iron and possibly a lack of suitable stone. This is understandable due to the swamp area where they lived. In the North, however, iron was available in addition to bone and stone.

There were substantial differences between the ancestors of the Sámi and the Fenni, that is, they were not the same. The Fenni were very likely a primitive Germanic group of people dwelling in the Pripyat swamp area. With the help of Lang's study, we can infer, according to the survey utilized in this article, that Tacitus was talking about the Baltic Sea Finns in connection with other peoples in the area and about the peoples who dwelled more north, where the Fenni did not belong.

Pasi Ockenström
pasi.ockenstrom@elisamet.fi